

Миша Стојадиновић

Институт за политичке студије, Београд

ЗНАЧАЈ КАРЛА МАРКСА ЗА РАЗУМЕВАЊЕ ЕКОНОМСКИХ И ПОЛИТИЧКИХ ПРОЦЕСА У XXI ВЕКУ*

Сажетак

*Карл Маркс (1818-1883) представља једног од најзначајнијих интелектуалаца XIX века о чијој актуелности не престају да се воде многобројне дебате. У светлу критике неолибералног погледа на свет јавља се све већи број критички оријентисаних интелектуалаца који наново откривају Маркса и његову теорију, у контексту разумевања савремених политичко-економских трендова. Тиме *Das Kapital* поново добија на актуелности. Овај рад има за циљ критичко преиспитивање Марксове теорије са аспекта њеног значаја за анализу економских и политичких процеса у XXI веку. Како је предмет рада комплексан неопходно је користити комбинацију различитих метода како би одговорили постављеном циљу. Главне методе којима ћемо се служити у нашем раду су: биографски метод, метод анализе садржаја и компаративни метод.*

Кључне речи: Карл Маркс, капитализам, економски и политички процеси, неолиберализам, савремено друштво.

---

* Овај рад је настао као резултата рада на пројекту бр. 179009 који је финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Карл Маркс [Karl Heinrich Marx] спада у ред интелектуалаца који су својом теоријом покренули праву лавину различитих и противуречних реакција која се не стишава све до данас. Највећи број дебата посвећених Марксу углавном се своди на теоретичаре који га или идеализују и идеологизују, са једне стране, или жестоко некритички нападају, са друге стране. Имајући ово у виду оправдано се намеће захтев за поновним критичким читањем Маркса у циљу проналажења његовог места међу огромним бројем теорија које теже да омогуће боље разумевање друштвених процеса. Ово поновно читање Маркса, у времену обележеном бројним кризама и проблемима на које је он указивао у својим радовима, подразумева приступ који неће бити оптерећен никаквим идеолошким примесима.

У време када се неолиберализам успоставио као дефинишућа политичко-економска парадигма нашег времена постало је веома непопуларно помињати Маркса, нарочите не у позитивном контексту. Фридрих Хајек [Friedrich Hayek] и Милтон Фридман [Milton Friedman] су својим делима утрли пут неолибералном преобликовању света које је у свету науке довело до наметања нечега што се може назвати и као „идеолошко једноумље“. ¹ Хајек је чврсто веровао у индивидуализам и тржиште. Његово чувено дело *The Road to Serfdom* је било међу првима које је задао одлучујући ударац економском интервенционизму. Милтон Фридман нам својим делом *Capitalism and Freedom* истиче да се капитализам најбоље развија без икаквих ограничења и државних интервенција, при чему је слободно тржиште неопходан фактор успешног развоја капитализма. У таквом друштвено-историјском миљеу очекивано је било то што је Маркс окарактерисан као филозоф XIX века, чија је теорија до краја XX века проглашена анахронизмом.

1. КАРЛ МАРКС – ФИЛОЗОФ XIX ИЛИ XXI ВЕКА?

Овде се оправдано намеће питање: Да ли Карл Маркс представља филозофа XIX или XXI века? Дати одговор на ово питање у новонасталом теоријском мноштву које величају

---

¹ О овоме опширније видети: Миша Стојадиновић, *Ноам Чомски и савремено друштво*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.

слободно тржиште није нимало лако. „Идеологија глобализма, односно неолиберализма која у свом планетарном походу истиче знамења модернизације, науке и „рационалног ума“, тежи да пре свега мистификује и замагли актуелне и све видљивије, крупне противречности стварне глобализације, односно постмодерне доминације најразвијенијих.“²

Међутим, глобална економска криза коју је свет доживео тек што је закорачио у трећи миленијум је умногоме допринела преиспитивању неолибералних ауторитета. Бројне противуречности које су биле прикриване уз свесрдну помоћ науке и масовних медија су одједанпут почеле да избијају на површину. Политички митови неолиберализма и свемоћна улога слободног тржишта бивају стављени пред изазове. Тријумф капитализма којим је означена последња деценија XX века је већ у првој деценији XXI века довео до настанка бројних изазова као што су глобализација неједнакости, све веће ослањање на неоимперијалну праксу, рађање нове светске економске кризе, сиромаштво, прогон критичке мисли...³ Због тога Дејвид Харви [David Harvey] пише да је неолиберализација рођена усред кризе акумулације 1970 – их година, „помаљајући се из материце истрошеног, изграђеног либерализма са довољно насиља да је у стању да подржи Карла Маркса који је запазио да је насиље увек било у улози бабице историје.“⁴

Тиме се један од главних приговора да је марксизам ствар прошлости јер га је време прегазило доводи у питање. Управо то је једна од тема којима се Тери Иглтон [Terry Eagleton] бави у свом чувеном делу *Зашто је Маркс био у праву*. „Иглтон је тек један у низу теоретичара који настоје показати да се у промишљању данашње економске и друштвене стварности може поновно окренути теорији која нипошто није мртва (што је један од приговора марксизму који се у књизи настоји одбацити), него је релевантна алтернатива доминантној идеологији, а најчешће замерке које се приписују марксизму могу се приписати и капиталистичкој и неолибералној визији

2 Миша Стојадиновић, Живојин Ђурић, *Политички митови неолиберализма*, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 82.

3 Исто, стр. 55-91.

4 Дејвид Харви, *Кратка историја неолиберализма*, Медитеран, Нови Сад, 2012, стр. 240.

друштва.⁴⁵ Он у својих десет поглавља износи типичне приговоре марксизму настојећи да одговори на њих. При том, он не говори о томе да је Маркс увек био у праву, већ да је највећи део онога што му се пребацује нетачно. У првом поглављу Иглтон одбацује аргумент да у савременом постиндустријском друштву нема места за марксизам. Аргумент оригинално гласи: „С марксизмом је готово. Схватљиво је да је можда имао неко значење у свету творница и устанака због хране, у свету рудара и димњачара, раширене беде и бројне радничке класе. Али дефинитивно нема значења у данашњим бескласним и друштвено мобилним постиндустријским западњачким друштвима. Тврдоглави, бојажљиви или обманути тешко прихваћају да се свет коренито променио, у оба значења те речи.“⁴⁶ Међутим, Тери Иглтон истиче да се све док је капитализам присутан не може говорити о застарелости марксизма, јер се управо у стваралаштву Карла Маркса налази његова најсвеобухватнија критика. У савременом друштву поред многобројних промена није дошло и до промене саме нарави капитализма, која је на неки начин гурнула марксизам у други план. „Био је гурнут на маргину јер је друштвени поредак којем се супротставио, уместо да постане умерен и доброћудан, постао драстично окрутнији и екстремнији неголи пре. А управо је то марксистичку критику учинило још значајнијом. На глобалном разини, капитализам је био много више концентриран и грабежљивији неголи икад пре.“⁴⁷

Сам Маркс је истицао да је бављење науком велики изазов. Због тога он истиче да се на улазу у науку мора поставити исти онај услов који Данте поставља на улаз у пакао [Dante Alighieri]: *Qui si convien lasciare ogni sospetto. Ogni viltà convien che qui sia morta* (Ту не дај да те сумња савлада. Малодушје нек овде умре свако).⁸ Нарочити изазов се јавља када имамо посла са друштвеним наукама и друштвеним процесима. „Слободно научно истраживање не наилази у области политичке економије само на оног непријатеља на којег наилази у свима осталим областима. Нарочита природа

5 Katarina Buntak, „Zašto je Marx bio u pravu“, *Studia lexicographica : časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 4/2010, стр. 232.

6 Terry Eagleton, *Zašto je Marx bio u pravu*, Naklada LJEVAK d.o.o., Zagreb, 2011, стр. 13.

7 Исто, стр. 19.

8 Карл Маркс, *Прилог критици политичке економије*, БИГЗ, 1985, стр. 7.

предмета који она обрађује изазива на бојно поље против ње најжешће, најситничарскије и мржњом задојене страсти човекових груди, фурије приватног интереса.⁹

Велика економска криза (тј. велика рецесија како је често називају) је крајем 2008. године у великој мери довела до тога да економисти који су дуго незаслужено били у сенци поново добију на значају. Један од главних разлога овоме је и тај што историја дуготрајних криза постаје све значајнија за сагледавање актуелних друштвених процеса. У том смислу је Нуриел Рубини [Nouriel Roubini] у праву када истиче да су се интелектуалци као што су Џон Мејнард Кејнс [John Maynard Keynes], Хајман Мински [Hyman Minsky], Ирвинг Фишер [Irving Fisher] и Карл Маркс у светлу великих економских криза поново вратили у „моду“. „Њихова изненадна поновна појава је била значајна иако кобна: сви они су оставили дубоки траг проучавајући како се капитализам може урушити у кризи. Можда су извучили невероватно различите разлоге о томе зашто и како, као и о томе шта да се ради поводом тога, али чињеница да се данас њихова имена изговарају мирним поштовањем означила је да је дошло до великих промена.“¹⁰ Сви они економисти који су проповедали слободно тржиште одједанпут постају застарели у поређењу са тзв. неконвенционалном мисли коју су толико година систематски занемаривали, па чак и прогонили из научног дискурса.

Треба напоменути да се једина разлика између кризе из 2007-2008. године и оне из 30-тих година ХХ века огледа само у размерама последица које су за собом изазвале, али делимично и у механизмима са којима се друштво са њима суочавало. Томас Пикети [Thomas Piketty], творац једног од најзначајнијих дела која разматрају улогу капитала у савременом друштву, истиче да главни разлог због којег криза 2008. године није била окидач за онако озбиљну депресију каква је била 1929. године је то „што владе и централне банке богатих земаља овог пута нису дозволиле да дође до колапса финансијског система и прихватиле су да створе ликвидност неопходну да се спречи пропадање банака, што је 1930-тих довело свет до

9 Карл Маркс, *Капитал – први том*, Београд, Просвета, 1978, стр. 17.

10 Nouriel Roubini, Stephen Mihm, *Crisis economics : a crash course in the future of finance*, The Penguin Press, USA, 2010, p. 41.

ивице амбиса.¹¹ Дакле, једини разлог због којег последице нису биле толике јесте економски интервенционизам, који се налази у средишту мера којима никако не смемо прибегнути према основама неолиберализма. Главни проблем овде лежи у томе што су се државе бавиле пре свега санирањем последица, не бавећи се самим узроцима. То значи да криза није санирана и да ће она веома брзо у скоријој будућности поново избити на површину, али овога пута са много далекосежнијим одјеком.

Оваква дешавања умногome погодују поновном повратку актуелности Маркса. „Марксизам, који је презиран као филозофија XIX и који је до краја XX века проглашен анахронизмом још једном је доказао да је веома значајна научна теорија која анализира кризу са којом се суочава савремени капитализам. Марксизам остаје водич за акцију како надмашити капитализам и изградити ново друштво без класне експлоатације и социјалног угњетавања.“¹² Тиме Маркс постаје незаобилазног интелектуалца у разумевању економских и политичких процеса у XXI веку.

2. МАРКСОВ ЗНАЧАЈ ЗА XXI ВЕК

Имајући у виду све горе наведено потребно је позабавити се Марксовим значајем за XXI век тј. дати одговор на питање: Зашто је Карл Маркс био у праву? Једна од највећих слабости Марксове теорије лежи у ономе о чему је Пикети писао, а то је да је занемаривао могућност трајног технолошког напретка и сталног повећања производње, што може резултовати уравнотежењем процеса акумулације и растуће концентрације приватног капитала. Пикети каже да су му за овако нешто у великој мери недостајали релевантни статички подаци који би умногome употпунили његову теорију. „Маркс је очигледно писао у клими велике политичке егзалтације, што га је каткад доводило до брзоплетих изјава које је било тешко избећи – отуда апсолутна потреба да теоријски дискурс буде укоренењен у историјским изворима, што је могуће потпунијим – и у том смислу Маркс није искористио све доступне могућности.

11 Томас Пикети, *Капитал у XXI веку*, Академска књига, Нови Сад, 2013, стр. 506.

12 Prakash Karat, „Marxism in the 21st Century: Alternative to Neoliberal Capitalism and Imperialism“, *The Marxist*, XXVII 4, October–December, the Marx Memorial Library, London, 2011, p. 3.

Штавише, Маркс једва да је поставио питање политичке и економске организације друштва у којем би приватна својина била сасвим укинута; то сложено питање вероватно никад и није било добро постављено, као што су показали трагични тоталитарни експерименти спроведени у државама у којима је приватна својина била укинута.¹³

Бројни су аутори упозоравали да савремени друштвени процесу доводе у питање било какву могућност употребе Марксове теорије за њихово разумевање. Бавећи се овим проблемом Силвано Болчић сумира најзначајније приговоре који се приписују Марксу у пет категорија:

- економске кризе капиталистичких друштава нису довеле до предвиђаног заостравања друштвених противречности које се више не би могле разрешавати у оквирима капиталистичког поретка;
- није дошло до радикалног застоја у развоју производних снага услед сукобљености интереса власника средстава за производњу и интереса „непосредних произвођача“;
- индустријски пролетаријат није прерастао у водећу друштвену снагу која би имала развијену и целовиту класну свест о границама постојећег, капиталистичког, „реда ствари“, свест о нужном смеру друштвених промена и моћ да оствари радикалне друштвене промене;
- конкретна друштва („социјалистичка друштва“), у којима је „национализацијом“ и другим мерама државе укинута доминација приватне својине над производним средствима и где је успостављен политички систем који је, нормативно, осигуравао „власт радничке класе“, нису остварила очекиване позитивне економске и социјалне промене;
- досадашње конкретне институције за „изградњу социјализма“, с обзиром на реална достигнућа „социјалистичких друштава“, не могу представљати

---

13 Томас Пикети, *Капитал у XXI веку*, op.cit., стр. 22.

уверљиву алтернативу капиталистичком „образцу“ развоја савремених друштава.“¹⁴

Међутим, двеста година после његовог рођења, Нуриел Рубини, амерички економиста који је међу првима најавио кризу из 2008. године, академик на Јејлу, један од најзначајнијих аналитичара који су радили у оквиру највећих финансијских организација као што су Светска банка, ММФ, Систем савезних резерви и др., у интервјуу за *The Wall Street Journal* каже „Маркс је био у праву!“ Суштина која се назире у Марксовом приступу о томе да ће у одређеном тренутку капитализам сам себе уништити се показала тачном. „Мислили смо да тржишта функционишу. Она не функционишу (...) Компаније на раде ништа, односно гомилају капитал и профит уз изговор да нема потражње на тржишту, па немају ни разлога за нове инвестиције и запошљавања (...) Појединац може бити рационалан. Компанија, да преживи и опстане спушта трошкове рада све ниже и ниже, али то је нечији приход и нечија потрошња. Зато је то самоуништавајући процес.“¹⁵ Том приликом је дошло до огромне редистрибуције богатства у смеру од грађана као компанија, што само повећава неједнакости, и ствара простора за кризу. Овако нешто налази се сумирано у Марксовом *Говору о слободној трговини* у коме разматра тврдњу да слободна трговина повећава производне снаге. „Кад индустрија цвета, кад богатство, кад производне снаге, кад једном речју производни капитал повећава тражњу рада, онда се диже и цена рада па, следствено, и најамнина. (...) Кад капитал не напредује, индустрија не само да не напредује него и назад ује, а у том ће случају радник бити прва жртва. Он ће пропасти прије капиталисте. А у случају кад капитал расте, дакле у случају, како рекосмо, најповољнијем по радника, каква ће бити његова судбина? Он ће и онда пропасти. Пораст производног капитала укључује концентрацију и акумулацију капитала. Концентрација капитала повлачи за собом већу поделу рада и већу примену машина (...) Најзад, што производни капитал више расте, то је више присиљен

14 Силвано Болчић, „Треба ли заборавити Маркову теорију друштвеног развоја“, *Социологија*, Социолошко удружење Србије и Црне Горе и Филозофски факултет, Институт за социолошка истраживања, бр. 2/2009.

15 Цитирано према: Нуриел Рубини, „Маркс је био у праву“, *Вечерње новости*, Internet, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:341684-Nuriel-Rubini-Marks-je-bio-u-pravu>, 01. 12. 2019.

да производи за тржиште, чије потребе не познаје, то више производња претходи потрошњи, то више понуда настоји да тражњу добије силом, те стога кризе постају интензивније и чешће. Али свака криза са своје стране убрзава централизацију капитала и умножава пролетаријат.¹⁶

Карл Маркс је још у XIX веку био свестан да заговорници слободне трговине покушавају да мистификацијом друштва покушавају да представе реалност онако како то њима одговара, без обзира на стварне чињенице. У једно веома опсежној анализи листа *The Economist* показује како он покушава да докаже „свом скептичком министру за трговину да је слободна трговина довела догле да су домови рада остали празни и да, ако се слободна трговина буде неометано развијала, свих тих домована рада вероватно више неће ни бити на британском тлу. Штета је што статистике листа *The Economist* не успевају да докажу оно што желе.“¹⁷ Тумачење података које је ту дато показује управо супротно од онога што они у ствари откривају. Ова статистика у ствари само манифестује баналну таутологију да британски пауперизам расте и смањује при чему долази до периода стагнација и просперитета, независно од слободне трговине или протекционизма, док се као крајњи резултат намеће пораст неједнакости, сиромаштва и криминалитета.

Суштину противречних односа у капитализму можемо пронаћи сумиране у коауторском делу Карла Маркса са Фридрихом Енгелсом [Friedrich Engels] *Комунистички манифест*. Фридрих Енгелс у предговору за енглеско издање из 1888. године истиче да иако је *Манифест* њихово заједничко дело, да се његова основа ипак базира на Марксовој мисли. „У свакој историјској епохи владајући начин привредне производње и размене и друштвена структура која нужно из ње произлази сачињава основицу на којој се изграђује политичка и интелектуална историја те епохе и помоћу које се ова једино може објаснити; да је према томе цела историја човечанства (од укидања примитивног родовског поретка

16 Карл Маркс, „Говор о слободној Трговини“, у Карл Маркс и Фридрих Енгелс, *Дела – седми том*, Институт за међународни раднички покрет, Просвета издавачко предузеће, 1974, 369-370.

17 Карл Маркс, „Пауперизам и слободна трговина – Предстојећа трговинска криза“, у Карл Маркс и Фридрих Енгелс, *Дела – једанаести том*, Институт за међународни раднички покрет, Просвета издавачко предузеће, 1975, стр. 303.

са његовом заједничком својином земље) била историја класних борби, борби између експлоататора и експлоатисаних, владајућих и потчињених класа; да историја тих класних борби представља један ред у развиту, и да је у томе реду сада достигнут ступањ у коме експлоатисана и угњетена класа — пролетаријат — не може да постигне своје ослобођење испод јарма експлоататорске и владајуће класе — буржоазије — а да у исто време не ослободи једном завек цело друштво од сваке експлоатације и сваког угњетавања, од свих класних разлика и класних борби.¹⁸

Маркс истиче да та противречност нарочито лежи у међусобно зависним, али и супротстављенима, односима између радника и капиталиста. Противречност лежи у томе што су сами радници, као купци робе, од огромног значаја за функционисање тржишта. „Али капиталистичко друштво тежи да их као продавце своје робе — радне снаге — ограничи на минимум њене цене. — Даља противречност: епохе у којима капиталистичка производња напреже све своје потенцијале редовно се показују као епохе хиперпродукције, јер се производни потенцијали никад не могу тако широко применити да се све већа количина вредности не само произведе већ и реализује, а продаја робе, реализација робног капитала, дакле и вишка вредности, ограничена је не потрошачким потребама друштва уопште, него потрошачким потребама једног друштва чија је велика већина увек сиромашна и мора увек остати сиромашна.“¹⁹ Због овако зачараног односа препуног антагонизама сам капитализам представља плодно тле за настанак и развој криза које могу имати опсежне друштвене и економске последице. то је, може се рећи, и највећи значај Карла Маркса за ХХI век, јер је било каква анализа криза и изазова са којима се неолиберализам сусрео у савременом друштву без његовог теоријског дискурса немогућа.

Маркс свакако представља једног од првих теоретичара који су видели капитализам као инхерентно нестабилан и склон кризама. Он је сматрао да историју чини стална борба између двеју класа. Овде се јавља проблем да уколико прихватимо

18 Карл Маркс, Фридрих Енгелс, *Комунистички манифест*, Библиотека Марксизма-Лењинизма, Београд, 1945, стр. 15.

19 Карл Маркс, *Капитал – други том*, Београд, Просвета, 1978, стр. 264.

да стварна вредност робе зависи од трошкова људског рада уложеног у њену производњу, настаје антагонизам према коме ће сталном тежњом капиталиста да смањи трошкове производње довести до урушавања система. Овакви односи ће за крајњу последицу имати настанак кризе, која настаје као резултат хиперпродукције и смањења броја запослених. Хироши Учида [Hiroshi Uchida] указује да је Марксова теорија историје онако како је изложена у поглављима посвећеним првобитној акумулацији капитала и даље валидна када се прошири на историјско-теоријску концепцију капиталистичке производње широм света.²⁰ Том приликом генезу капитализма коју Маркс излаже не треба гледати само као генезу енглеског капитализма као јединственог феномена већ напротив, његова теорија првобитне акумулације капитала има огроман потенцијал да генерише теорију историје која нам омогућава да сагледамо капитализам у савременим државама.

У оба концепта, како у антидржавном тако и у антидржавном постоји доза истине. „Требало би изумети нове инструменте који би омогућили да се преузме контрола над финансијским капитализмом који дивља, и стално обнављати и модернизовати порески систем и систем социјалних трансфера, који су у самом средишту модерне социјалне државе и који су достигли степен комплексности што их понекад чини тешким за разумевање и прети њиховој социјалној и економској ефикасности.“²¹ Овај задатак представља изузетно значајан изазов за наша демократска друштва на почетку новог века. И управо у томе лежи значај Карла Маркса за XXI век. Због овога Марксова теорија, и поред оправданих критика, има изузетан значај за разумевање економских и политичких односа у савременом друштву.

Рубини, управо имајући у виду склоност друштва ка кризама, истиче значај Марксове теорије која истиче да ће капитализам инкорпориран у хаос неизбежно пасти у амбис. И то је управо по чему се Маркс издвојио од генерације ранијих политичких економиста и апологета капитализма који су сматрали да ће капитализам успети да се избори са

20 Hiroshi Uchida, „Marx’s theory of history reappraised“, *Marx for the 21st Century* (ed. Hiroshi Uchida), Routledge, 2006, p. 39.

21 Томас Пикети, *Капитал у XXI веку*, op.cit., стр. 508.

свим изазовима и да ће се устоличити као најбољи облик друштвеног уређења. Капитализам је, како каже Маркс, осуђен на пропаст. Рубини истиче да до сада можда није доказано да је Маркс у праву. „Али његова шира поента да је криза ендемична капитализму веома је важан увид јер након Маркса економисти су морали рачунати са могућношћу да капитализам садржи семе сопствене смрти (...) Капитализам је криза која је произвела ниво нестабилности и несигурности који нема преседана у људској историји.“²²

Због тога Пикети говори о томе да је, упркос ограничењима, марксистичка анализа у извесном смислу остала релевантна, јер Маркс полази од изузетно битног проблема концентрације богатства, покушавајући да на њега одговори расположивим средствима. То је разлог, према Пикетију, да би данашњи економисти могли да се угледају на њега. „Још важније, принцип бесконачне акумулације који Маркс предлаже садржи кључни увид који је ваљан за анализу XXI века као што је био у XIX, и који на неки начин много више забрињава него Рикардов „принцип реткости“. Пошто је стопа раста становништва и производње релативно ниска, стечено богатство природно задобија приличан значај, поготово ако расте до крајњих размера и почне да дестабилизује друштво. Другим речима ниски раст не може да уравнотежи марксистички принцип бесконачне акумулације: добијена равнотежа није толико апокалиптична колико она коју је предвидео Маркс, али је ипак прилично узнемиравајућа. Акумулација се зауставља на крајњем нивоу, али тај ниво може да буде довољно висок да дестабилизује друштво.“²³

Љубиша Митровић истиче да је Маркс писао друштвену теорију за потребе револуционарног покрета и револуционарне праксе. „Историјским материјализмом превазилазе се ограничености идеалистичког и механичко-материјалистичког погледа на друштво.“²⁴ Међутим, поставља се питање како сумирати неки генерални закључак читавог Марксовог стваралаштва у једном пасусу. Овде се поново треба

22 Nouriel Roubini, Stephen Mihm, *Crisis economics : a crash course in the future of finance*, op.cit., p. 49.

23 Томас Пикети, *Капитал у XXI веку*, op.cit., стр. 23.

24 Љубиша Митровић, *Опита социологија*, Институт за политичке Студије – Београд, Свен – Ниш, 2003, стр. 107.

вратити Марксу. Општи закључак који Карл Маркс истиче у предговору свог чувеног дела *Прилог критици политичке економије* наглашава следеће. „У друштвеној производњи свога живота људи ступају у одређене, нужне односе, независне од њихове воље, односе производње, који одговарају одређеном ступњу развитка њихових материјалних производних снага.. Целокупност тих односа производње сачињава економску структуру друштва, реалну основу на којој се диже правна и политичка надградња и којој одговарају одређени облици друштвене свести. Начин производње материјалног живота условљава процес социјалног, политичког и духовног живота уопште. Не одређује свест људи њихово биће, већ обрнуто, њихово друштвено биће одређује њихову свест. На извесном степену свога развоја долазе материјалне производне снаге друштва у противречност с постојећим односима производње, или, што је само правни израз за то, с односима власништва у чијем су се оквиру дотле кретале. Из облика развијања производних снага ти се односи претварају у њихове чикове. Тада наступа епоха социјалне револуције.“²⁵ Само тај један пасус показује значај његове теорије за савремено друштво обликованог у неолибералном руху.

И поред веома великог обухвата Марксове теорије могу се сумирати неки од најзначајнијих елемената који имају ванвременски значај. Покушавајући да одговори овом изазову Загорка Голубовић даје преглед неких од њих, који се овде приказују у скраћеној верзији: „хуманистички и холистички, вишедимензионални приступ проучавању човека и друштва; критичка анализа друштва; схватање суштинске својеврсности људског начина егзистенције; истицање улоге друштвених покрета у борби за еманципацију; уочавање потребе за самоостварењем индивидуа као предуслова еманципације; наглашавање улоге слободе појединца; дијалектички однос индивидуалне и друштвене интеракције у дијахроничкој (историјској) перспективи, као наслеђе генерација; критика натурализма и позитивизма у науци о човеку и друштву; указивање на потребу и могућност мењања света; схватање закона као тенденције имплицирајући специфичност друштвених наука у односу на природне науке; и откривање

---

25 Карл Маркс, *Прилог критици политичке економије*, БИГЗ, 1985, стр. 3-4.

скривених могућности иза фасаде појавног света.²⁶ Оно што треба нагласити јесте да и сама марксистичка теорија мора бити стално модификована и допуњивана како би одговорила константним и бурним променама савременог друштва. Тиме би „марксистичка теоријска анализа савременог друштва утврдила постојање империјализма као интегралног дела глобалног капиталистичког система.“²⁷

Литература

Болчић Силвано, „Треба ли заборавити Марксову теорију друштвеног развоја“, *Социологија*, Социолошко удружење Србије и Црне Горе и Филозофски факултет, Институт за социолошка истраживања, бр. 2/2009.

Голубовић Загорка, „Шта остаје од Марксовог наслеђа, а шта ваља преиспитати?“, *Марксово наслеђе* (уредник Маркус Манојловић), Удружење за филозофију и друштвену мисао, Бања Лука, 2008, стр. 13-15.

Маркс Карл, „Говор о слободној Трговини“, у Карл Маркс и Фридрих Енгелс, *Дела – седми том*, Институт за међународни раднички покрет, Просвета издавачко предузеће, 1974.

Маркс Карл, „Пауперизам и слободна трговина – Предстојећа трговинска криза“, у Карл Маркс и Фридрих Енгелс, *Дела – једанаести том*, Институт за међународни раднички покрет, Просвета издавачко предузеће, 1975.

Маркс Карл, *Капитал – први том*, Београд, Просвета, 1978.

Маркс Карл, *Капитал – други том*, Београд, Просвета, 1978.

Карл Маркс, *Прилог критици политичке економије*, БИГЗ, 1985.

26 Видети опширније Загорка Голубовић, „Шта остаје од Марксовог наслеђа, а шта ваља преиспитати?“, *Марксово наслеђе* (уредник Маркус Манојловић), Удружење за филозофију и друштвену мисао, Бања Лука, 2008, стр. 13-15.

27 Prakash Karat, „Marxism in the 21st Century: Alternative to Neoliberal Capitalism and Imperialism“, *The Marxist*, XXVII 4, October–December, the Marx Memorial Library, London, 2011, p. 4.

Маркс Карл, Енгелс Фридрих, *Комунистички манифест*, Библиотека Марксизма-Лењинизма, Београд, 1945.

Пикети Томас, *Капитал у XXI веку*, Академска књига, Нови Сад, 2013.

Митровић Љубиша, *Опита социологија*, Институт за политичке студије – Београд, Свен – Ниш, 2003.

Рубини Нуриел, „Маркс је био у праву“, *Вечерње новости*, Internet, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:341684-Nuriel-Rubini-Marks-je-bio-u-pravu>, 01. 12. 2019.

Стојадиновић Миша, *Ноам Чомски и савремено друштво*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.

Стојадиновић Миша, Ђурић Живојин, *Политички митови неолиберализма*, Институт за политичке студије, Београд, 2017.

Харви Дејвид, *Кратка историја неолиберализма*, Медитеран, Нови Сад, 2012.

Buntak Katarina, „Zašto je Marx bio u pravu“, *Studia lexicographica : časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 4/2010

Eagleton Terry, *Zašto je Marx bio u pravu*, Naklada LJEVAK d.o.o., Zagreb, 2011.

Karat Prakash, „Marxism in the 21st Century: Alternative to Neoliberal Capitalism and Imperialism“, *The Marxist*, XXVII 4, October–December, the Marx Memorial Library, London, 2011.

Roubini Nouriel, Mihm Stephen, *Crisis economics : a crash course in the future of finance*, The Penguin Press, USA, 2010.

Uchida Hiroshi, „Marx’s theory of history reappraised“, *Marx for the 21st Century* (ed. Hiroshi Uchida), Routledge, 2006.

Misa Stojadinovic

**THE IMPORTANCE OF KARL MARX FOR THE
UNDERSTANDING OF ECONOMIC AND POLITICAL
PROCESSES IN THE 21ST CENTURY**

Resume

The main goal of this paper is the analysis of the importance of Karl Marx for the understanding of contemporary economic and social processes. In the light of the criticism of neoliberal point of view, there is an increasing number of critically oriented intellectuals who rediscover Marx and his theory in order to understand contemporary political and economic trends. This is why Das Kapital again became an important book for the 21st century. Karl Marx represents one of the intellectuals who are very difficult for analysis, especially because of an ambivalent attitude of other intellectuals about his theory. Numerous debates about Karl Marx can be separate on those who either idealize his work, on the one hand, or severely uncritically attack it, on the other hand. Having this in mind, it is justify to impose a request for new critical reading of Marx in order to find his right place among many other theories that tends to enable better understanding of social processes. This reading implies an approach that will not be burdened by any ideological form. Global economic crisis at the beginning of the third millennium has contributed to the re-examination of neoliberal authorities. The political myths of neoliberalism are challenged. Numerous contradictions, growth of inequality, and birth of a new global economic crisis caused that unconventional school of theorist, like Karl Marx, who has been forgotten again gain on actuality. Marx represents one of the earlies theorist who saw capitalism as inherently unstable and prone to crisis. He believed that history is a constant struggle between the two classes. If we accept that the real value of goods depends on the cost of human labour invested in its production, an antagonism arises. The constant tendency of capitalists to reduce the cost of the production will lead to the collapse of the system. This relation will ultimately lead to a crises that arises as a result of hyper production and a reduction in the

number of employees. Although we cannot say that Karl Marx was always wright, his theory still have great importance in the process of understanding of contemporary economic and social challenges of the globalized world.

Keywords: Karl Marx, capitalism, economic and political processes, neoliberalism, contemporary society.

---

* Овај рад је примљен 1. јуна 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 5. јула 2019. године.